

II. Abdülhamid'in İlginç Bir Girişimi: Hanedan Teavün Sandığı

Ali Akyıldız

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Bu yazıda, Sultan II. Abdülhamid'in hanedan üyeleriyle ilgili olarak şehzadeliğinden beri gözlemleyip çözüm bulmak istediği bir sorun; padişahın, uygulama alanına girememiş bir projesi; tabir caizse, kuvveden fiile çıkamayan bir mevzu üzerinde durulacaktır. Konu, II. Mahmud'dan itibaren modern merkezî bir devleti oluşturmak için gayret gösterilip sivil ve askeri bürokrasideki memurların geleceğini garanti edecek bir takım tedbirler alınırken, bu gelişmelere ayak uyduramayan ve hâlâ klasik yöntemlerle geçimlerini sağlayan hanedan üyelerinin, yani, şehzadeler ile şehzade ve padişah kızlarının (*sultan*) geleceklerinin ne olacağı ve mevcut durumun nereye kadar eski sistemle sürdürülebileceği sorunuymdu.

Hanedanın bu maişet tarzının sürdürülebilir olduğu kanaatini taşımayan II. Abdülhamid, hanedan üyelerinin geleceklerini teminat altına alabilecek bir kurumsal yapının, yani bir hanedan yardımlaşma sandığının kurulması hususundaki düşüncesini cılız bir sada ile

.....

* Bu makaleyi okuyup görüşlerini belirten değerli dostlarım Edhem Eldem ile Tufan Buzpınar'a teşekkür ederim.

Yıldız Sarayı'ndaki meçhul sırdaşının kulağına "gayet mahremane" fısıldar. Esasında biz bu yazıyla, bir bakıma, padişahla meçhul mahrem-i esrarı arasındaki söz konusu sırdaşlığa ortak olmuş ve tabir caizse nezaketsizlik ederek kulak kabartmış oluyoruz.

Esasında padişahın bu tasarısıyla ilgili olarak elimizde sadece bir belge vardır. Bunun nedeni, II. Abdülhamid'in hanedanla ve hanedanın geleceğiyle ilgili olan böyle bir yardımlaşma sandığı kurma fikrinin bürokratik hiyerarşi içerisinde tartışılmasına izin vermemesi ve konunun son derece gizli tutulmasını istemesiydi. Dolayısıyla muhtemelen bir mabeyinci aracılığıyla fizibilite çalışması yapmakla görevlendirdiği ve yine büyük bir ihtimalle çok güvendiği meçhul muhatabından projeye ilgili faaliyetleri gizlice yürütmesini istedi. Bu yüzden Yıldız Sarayı sınırları içerisinde tasarlanıp daha sonra bilemediğimiz bir saikle üzeri kapatıldığı anlaşılan bu konuyla ilgili elimizdeki müsvedde belge dışında her hangi bir veriye sahip değiliz. Bu önemli konunun diğer bir problemi de belgenin tarihsiz olmasıdır;¹ ancak, padişahın, belgenin bir yerinde, en son yapılan bir düzenlemeyle ilmiye çalışanlarının da sosyal güvenceye kavuşturulduğunu belirtmesi ve *Tarik-i İlmiyye Tekaüd Nizamnamesi* başlıklı bu düzenlemenin de 6 Eylül 1894 (5 Rebiülevvel 1312) tarihini taşıması,² belgenin bu tarihten sonraki bir döneme ait olduğunu ortaya koymaktadır.

II. Abdülhamid'in hareket noktası ve böyle bir düzenlemeye gerek duyma nedeni, hanedan üyelerinin müsriflikleri ve piyasaya borçlanmalarıyla ilgili o döneme kadar yaptığı gözlemleri ile böylesine sorumsuz bir yaşama ve maişet biçiminin ileride hanedan üyelerini gerçek bir krizle karşı karşıya getirebileceği konularındaki endişeleriydi. Öncelikle bir durum tespiti yapan padişah, amcası

.....

1 İki kısımdan meydana gelen bu belgenin birinci kısmı, II. Abdülhamid konuyu şifahi olarak anlatırken meçhul muhatabın tutmuş olduğu kısa notlardan oluşur ve buradaki ifadeler yer yer padişahın ağzıyla verilir. İkinci kısım ise, meçhul muhatabın, hanedan için bir teavün sandığı kurulmasıyla ilgili ön çalışmayı yapacak olan kişiye iletmek üzere bu notları kullanarak oluşturduğu metindir.

2 "Tarik-i İlmiyye Tekaüd Nizamnamesi", *Mâb'ad-i Lâhika-i Kavânin Yahud Mecma-ı Lâhika-i Kavânin'in İkinci Cildi*, Mürettibi: Arisdakis Kasparyan, İstanbul 1312, s. 266-283.

II. ABDÜLHAMİD'İN İLGİNÇ BİR GİRİŞİMİ:
HANEDAN TEAVÜN SANDIĞI

Sultan Abdülaziz döneminde hanedan üyelerinin maaşlarının Maliye Hazinesi'nden Hazine-i Hassa'ya devredildiği³ için maaşların 6-7 ay ödenemediğini ve geçim sıkıntısına düşen hanedan üyelerinin kol düğmelerine varıncaya kadar değerli eşyalarını satıp öteye beriye borçlandıklarını belirterek bu dönemde hanedandan sadece veliaht Murad Efendi'nin maaşlarını zamanında alabildiğine ve sarraflara borçlanabilme imkânına sahip olduğuna vurgu yapar; bu yüzden, ağa-beyi Murad Efendi “sefiyhâne” bir hayat sürerken, geri kalan şehzadelerin “sefalet” içerisinde kıvrandığını belirtir.

Bilindiği gibi, hanedan üyeleri öteden beri kendilerine tahsis edilen hasların gelirleri ve aynî tayinatlarla geçinirlerdi. 28 Şubat 1838'de Maliye Nezareti'ni kurup devletin bütün gelir ve giderlerinin tek yetkilisi yapan II. Mahmud,⁴ bu düzenlemeye uygun olarak birkaç kalem dışındaki bütün gelirlerinin Maliye Hazinesi'ne aktarılması karşılığında padişaha (*tahsisat-ı seniyye*) ve diğer hanedan üyelerine Maliye Hazinesi'nden maaşlar bağladı.⁵ Bu tarihten itibaren yaşları, evli olup olmamaları ve kıdemleriyle orantılı olarak tahsis edilen maaşlar ve bazen aynî bazen de nakdî olarak verilen tayinatlarla geçimlerini sağlayan hanedan üyeleri, Sultan Abdülmecid döneminde 1850'li yılların ortalarından itibaren büyük bir israf batağına saplanarak tahsisatlarının çok üzerinde harcamalar yapmaya başladılar. Sultan Abdülmecid'in kızı Refia Sultan'ın 300.000; ikbali Serfiraz Hanım'ın 625.000⁶ ve oğlu Mehmed Murad Efendi'nin Sultan Abdülaziz dö-

.....

3 Sultan II. Abdülhamid'in, ekte metni verilen belgede bu konuyu yanlış hatırladığı (BOA, YEE, 4/7) ve Sultan Abdülaziz'in bunun tam tersini yaptığı anlaşılıyor. Nitekim daha iktidarının hemen başlangıcında, 18 Temmuz 1861'de aldığı bir kararla hanedan üyelerinin maaşlarını Hazine-i Hassa Nezareti'nden Maliye Hazinesi'ne aktarır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İrade, Meclis-i Mahsus, 22/973; Arzu Terzi, *Saray, Mücevher, İktidar*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 30; *Vak'a-nüvis Ahmed Lûtfi Efendi Tarihi*, haz. Münir Aktepe, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 26).

4 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform*, Eren Yayınevi, İstanbul 1993, s. 97 vd.

5 Arzu T. Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 18.

6 Ali Akyıldız, *Mümin ve Müsriif Bir Padişah Kızı Refia Sultan*, Kapı Yayınları, İstanbul 2015.

neminde veliaht iken yaptığı 211.530 liralık borçları⁷ bu bağlamda örnek olarak zikredilebilir.

Verilen rakamların bir anlam ifade edebilmesi için bu dönemde yetişkin bir sultan veya şehzadenin maaşının 1.000 ilâ 1.500 lira civarında olduğunu belirtmek yeterlidir. Rakamlar hanedan üyelerinin kendi tahsisatlarının kat kat fevkinde harcamalar yaptıklarını açıkça ortaya koyuyor. İşte II. Abdülhamid'i rahatsız eden ve hanedanın geleceği adına endişelendiren de gelirleriyle giderleri arasındaki bu olumsuz ve orantısız tabloydu. Ağabeyi V. Murad'ın tahta geçtikten sonra Sultan Abdülaziz ailesinden intikal eden mücevherleri 211.530 liralık borcuna karşılık banker Hristaki Zoğrafos Efendi'ye rehin bırakmış olmasını bu konularla ilgili duyduğu rahatsızlığa misal olarak verir.

Hanedan üyelerinin, kendi saltanatı esnasında maaş ve tayinatlarını Maliye Hazinesi'nden muntazaman aldıklarını iddia eden II. Abdülhamid, buna rağmen dünyanın ve ülkenin gidişatının günden güne nazikleştiğini ve ileride Sultan Abdülaziz dönemindeki gibi tekrar zarurete ve sefalet düşebilecekleri konusundaki endişelerini dile getirir. Esasında, bu kaygıları, zaman zaman tekrarlandığı üzere, bir öngörüden ziyade hanedan üyeleriyle ilgili yaptığı gözlemlerine dayanır. Padişah, ellerine geçen bütün paraları bir kuruş bile tasarruf etmeksizin ve geleceği düşünmeksizin harcadıklarını, hatta bazılarının piyasaya borçlandıklarını ve alacaklılardan mahkemeye başvuranlar olduğu durumlarda hanedanın haysiyetini koruma adına bu borçların bir kısmını bizzat kendisinin ödediğini ifade eder.

Padişah her ne kadar kendi döneminde hanedan üyelerinin maaşlarını zamanında ve düzenli olarak aldıklarını belirtiyorsa da, bunun böyle olmadığını en iyi kendisi biliyordu; zira, aşağıda açıklanacağı üzere, kurulmasını istediği sandığın sermayesinin sultan ve şehzadelerin mütedahil, yani Maliye Nezareti'nce ödenemeyip içeride kalmış maaşlarından bir veya ikisinin bloke edilmesiyle oluşturulması teklifi de, maaşların ödenemediğinin açıkça ikrarıdır. Diğer bir ifadeyle, gerçekte, padişahın söyleminin aksine, kendi döneminde de hanedan üyelerinin maaşları aylarca ödenememekteydi.⁸

.....

7 A.Terzi, *Saray, Mücevher, İktidar*, s. III.

8 Bu konuyla ilgili olarak diğer hanedan üyelerinin hayatlarından da yeterince örnek verilebilir (A.Akyıldız, *Refia Sultan*, s. 56vd).

II. ABDÜLHAMİD'İN İLGİNÇ BİR GİRİŞİMİ: HANEDAN TEAVÜN SANDIĞI

Kendi döneminde yapılan düzenlemelerle Tekâüd Sandığı, Teshilât Sandığı, İane-i Hastagân Sandığı ve Ziraat Sandığı'nın kurularak mülkiye, askeriye, ilmiye ve Hazine-i Hassa çalışanlarından çiftçilere varıncaya kadar hemen her kesimin geleceklerinin güven-
ceye kavuşturulduğunu⁹ ve söz konusu sandıklar kapsamında çalışan-
ların ölümlerinden sonra eş ve çocuklarına da belli şartlarla maaşlar
bağlandığını ifade eden II. Abdülhamid, bu durumda geleceği garanti
altına alınmayan tek kesim olarak hanedan üyelerinin kaldığına vur-
gu yapar. Ayrıca, hanedanda *iskat-ı cenin*, yani istenmeyen çocuğun
doğmasını önleme tedbiri ve şehzadelerin çocuk sahibi olma yaşağı
gibi uygulamalar kaldırılmış olduğu için hanedan üyelerinin günden
güne çoğalmakta ve bunun da hanedanın imkânlarını sınırlamakta
olduğunu belirtir.

Şehzadelerin “adeta borç ve sefalet içinde” bulunduğunu ve ti-
careti ve çalışıp kazanmayı bilmediklerini¹⁰ ifade eden II. Abdülha-
mid, hanedan üyelerinin geleceklerini garanti altına almak adına bir
yardımlaşma sandığının kurulmasını ve sandığın ilk sermayesinin sul-
tan ve şehzadelerin ödenememiş olan bir-iki maaşının karşılık tutula-
rak oluşturulmasını önerir; aksamaksızın faaliyetlerini yürütebilmesi
için de sandığın hanedan üyelerinden gelebilecek her türlü müdahale
ve suiistimalden korunması gerektiğine dikkat çeker.

Padişah, sandığın kurulabilmesi için padişahтан en küçük şehza-
de ve sultana kadar bütün hanedan üyelerinin olurlarının alınması, san-
dığın yönetim biçimi, üyelerin koyacağı sermayenin muhafaza edilip
nemalandırılması, doğacak şehzade ve sultanlar için sandığa para yatı-
rılması, hesaplarının tutulup muhasebelerinin her yıl üyelere iletilmesi,
üyelerden birinin piyasada kendi biriktirip işlettiği sermayesini sandığa

.....
9 Mülkiye memurlarının emekliliği için bkz. Nursel Manav, “Mülkiye Tekâüd Sandığı'nın Kuruluşu ve Faaliyetleri (1880-1890)”, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2014. Askerlerin emekliliği için bkz. Yunus Özger, *Osmanlı Ordusunda Emeklilik Sistemi ve Askerî Tekâüd Sandığı (1865-1923)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011.

10 *Sultan II. Abdülhamid'in Sürgün Günleri, Hususi Doktoru Âtıf Hüseyin Bey'in Hatıraları (1909-1918)*, haz. M. Metin Hülâgü, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 268.

koymak istediği zaman bu paranın hesaplarının sandıktaki esas sermayeden ayrı olarak tutulması ve üyelere birisinin vefatı durumunda çocuklarının sandıktaki sermayeden yararlanma biçimi gibi konuların ayrıntılı olarak hazırlanarak kendisine arz edilmesini istedi.

Hanedan Teavün Sandığı kurulma projesiyle ilgili bilgilerimiz şimdilik bu noktadan ileriye geçemiyor. Yani, padişahın bu hususları teker teker ele alıp inceleyerek bir rapor halinde kendisine sunulmasını istediği meçhul muhatabının bu konuda nasıl bir tutum sergilediğini, bir lâyiha kaleme alıp almadığını veya böyle bir konunun -varsa- sakıncalarını gündeme getirip sandığın kurulması fikrinin o yüzden mi hayata geçirilemediğini bilemiyoruz.

Bildiğimiz, bu sandığın kurulup faaliyete geçemediği ve hanedan üyeleri arasında bir teavün ve yardımlaşma sandığı kurulması görüşünü dile getiren II. Abdülhamid'in esasında şehzadelikinden beri muktesid kişiliği ve farklı yaşama tarzıyla Sultan Abdülmecid'in hayli savurgan ve müsrif olan diğer çocuklarından ayrıldığıdır. Yardımlaşma sandığı önerisinin padişahın yaşama tarzı ve hayata bakışının bir tezahürü olarak ortaya çıktığı açıktır. Nitekim amcası Sultan Abdülaziz döneminde maaşı yetmediği için kendisine tahsis edilmiş olan Maslak taraflarındaki çiftliğinde tarımla uğraşır; koyun ve inek yetiştirir; bunların süt, yün, deri ve etlerinin ticaretini yapar; kendi ifadesine göre bu iktisadi faaliyetleri neticesinde ciddi paralar kazanır. 600-700 koyunluk sürüler aldığını, besleyip çoğalttıktan sonra bunları kasaplara sattığını ve koyun başına iyi bir kazanç sağladığını belirtir; ayrıca, bahçesini çiçeklerle süslediği Maslak Köşkü'nde çeşitli hayvanlar ve kuşlar beslediğini ve bahçenin güzelliklerinden yararlanabilmeleri için de Cuma ve Pazar günleri köşkün kapılarını halkın ziyaretine açtığını ifade eder.

Boya sanayiinde kullanılan üstübeç madeni işlettiğini ve o zamana kadar Venedik'ten getirtilen bu madeni ucuza sattığı için herkesin kendisinden aldığını belirten II. Abdülhamid, bütün bu ticari faaliyetlerden kazanmış olduğu paraları bankeri George Zarifi aracılığıyla işletip nemalandırır; ayrıca Galata Borsası'yla da ilgilendirir. Nitekim tahta çıktığı zaman Zarifi'de 65.000 lira gibi önemli bir meblağı olduğunu ve cülûs bahşişini de bu paradan ödediğini

II. ABDÜLHAMİD'İN İLGİNÇ BİR GİRİŞİMİ:
HANEDAN TEAVÜN SANDIĞI

ifade eder.¹¹ Bu rakamın günümüz açısından anlaşılır olabilmesi için şehzadenin aylık maaşının yaklaşık 60 katından fazla olduğunu belirtmek yeterli olabilir. Görüldüğü gibi, kardeşleri ve diğer hanedan üyeleri borç batağında yüzerken, şehzade Abdülhamid ciddi bir mal varlığına sahipti.

II. Abdülhamid'in, hanedan üyelerini eleştirdiği konuyla ilgili olarak kendi çocuklarının geleceğini teminat altına alabilmek için bazı yatırımlar yaptığı ve Galata Borsası'nda onlar için hisse senetleri ve tahviller satın aldığı bilinmektedir. Ancak bütün bu çabalarına ve yukarıdan beri izah edilen bakış açısına rağmen, kendi çocuklarının ve hanedanın diğer üyelerinin yaşayış biçimlerini istediği yönde değiştiremedi; onları hayatın zorluklarına karşı hazır hâle getiremedi. Hanedan üyeleri adına endişelendiği olumsuz şartların oluştuğu II. Meşrutiyet döneminde ve ardından gelen sürgün yıllarında hayatla gerçek anlamda bir irtibat kuramamış ve meslek sahibi olamamış olan hanedan üyelerinin çektiği büyük sıkıntılar,¹² II. Abdülhamid'in onlar adına duyduğu endişeleri çok acı bir biçimde haklı çıkarmıştır.

.....
11 *Âtîf Hüseyin Bey'in Hatıraları (1909-1918)*, s. 135. Bu konuyla ilgili diğer şahitlikler için bkz. Ayşe Osmanoğlu, *Babam Abdülhamid*, İstanbul 1960, Güven Yayınevi, s. 27-28; *Sultan Abdülhamid: Tabsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990, s. 9-11; Osman Nuri, *Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı*, Kitabhane-i İslâm ve Askeri, İstanbul 1327, II, 410.

12 Yurtdışına çıkarılan hanedan üyelerinin yaptıkları işler için bkz. Murat Bardakçı, *Son Osmanlılar, Osmanlı Hanedanının Sürgün ve Miras Öyküsü*, Gri Yayın, İstanbul 1992; Ali Vâsıb Efendi, *Bir Şehzadenin Hâtıratı, Vatan ve Menfâda Gördüklerim ve İşittiklerim*, haz. Osman Selaheddin Osmanoğlu, YKY, İstanbul 2004. II. Abdülhamid'in, oğlu Abdülkadir Efendi'yle anlaşmazlık ve çatışmaları ve Abdülkadir Efendi'nin sefih hayatı için bkz. Mislimelek Hanım, *Haremden Sürgüne Bir Osmanlı Prensesi, II. Abdülhamit'in Gelini Mislimelek Hanım, İstibdat Döneminin bilinmeyenlerini Anlatıyor*, haz. Nemika Deryal Marşanoğlu, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2011.

EK

*Sultan II. Abdülhamid'in Hanedan Teavün Sandığı
Kurulması Tasarısına Dair İlginç Belge*

Ba'de'l-elkab, selâm-ı şâhânenin tebliğinden sonra

Fevkalâde mühim bir şey istifade ve temin edecek surette düşünüp olacakları mâlûm-i âlileri olduğundan şu emr ü ferman-ı şâhane kendilerine bildiriliyor. Bu ferman buyurulan hususa dair gayet mahremane bir şey kaleme alıp göndermeleri bu da sırf hususi ve hanedana ait bir mesele olduğundan şevket-meâb efendimizce ayrıca bir ehemmiyeti haizdir.

Devr-i Abdülaziz'de hanedanın maaşları maliyeden Hazine-i Hassa'ya devrolunur idi. Ve bu suretle altı yedi ayda bir maaş alınır ve bununla pek ziyade zaruret içinde imrâr-ı vakt edilirdi. Hatta hanedan içlerinden bazıları kol düğmesi satarak ve tasarrufa riayet edenden üç beş yüz guruş istikraz eyleyerek imrar-ı zeman olunurdu. Halbuki ol-vakit veliahd bulunan Sultan Murad büyük biradere ol-vaktin ricali teshilât gösterir ve kendisine istikraz da verenler olur ve sarraflara parası çürümeyeceğine dair cesaret de verilir idi. Bu suretle şehzadegân içinde birisi sefihâne yaşar; diğerleri sefalet çeker idi.

Cenâb-ı Hakka şükür[ler] olsun, gerek biraderler ve gerek amucalarımın mahdumları cülûs-i hümayundan berü refâhla yaşamakta ve maaşlarını vakt ü zemaniyle almakta ve Hazine-i Hassa'dan tâ kuş semeni[ne] (?) kadar tayinat almakta ve bazı bendegânlarının maaşları bile Hazine-i Hassa'dan aldırılmaktadır. Şevket-meâb efendimiz bununla tefâhur etmeyip borçlarını eda buyurmuşlardır. İleride bu vazifeyi taşımayan biri nitekim vaktiyle geldiği gibi ol-vakit devletin hâli mâziye kıyas kabul etmeyeceğinden çünkü gün-be-gün zeman kesb-i nezaket ediyor. İstikbal kim bilir nasıl olur. Şu hanedan, cenâb-ı Hakk hıfz buyursun, ileride duçar-ı sefalet olabilirler. Efendiler ellerine şimdi bol bol geçen paradan yüzde bir miktarı tasarruf edenlerin maatteessüf görülmediği ve hatta borç bile edenler olduğu ve buna da ara sıra borçları tesviye edilmekte olduğu; adle bazı alacaklıların müracaat ettiği haber alındıkça hanedanın namusu vikayeten tesviye ile sulhen geçiştirildiği.

II. ABDÜLHAMİD'İN İLGİNÇ BİR GİRİŞİMİ:
HANEDAN TEAVÜN SANDIĞI

Maaşallah şimdi devlette cihet-i mülkiye ve askeriyye ve ilmiyye ve sair sunûf-i memurînin ve hatta Hazine-i Hassa memurîn ve ketebesinin istikballeri temin olundu. Hatta hastagân ve harîkzedegân için muavenet usulü konulmuş ve hatta en son ilmiye hakkında yapılan nizamda memuriyete giderken ve esna-yı memuriyette alil ve kaza-zede olan ve vefat edenlere iki misli istifade temin edilmiş; hatta çiftçilere kadar ziraat sandıkları teşkil olunarak zürra'a kadar herkesin istikbali temin ve mütenaim-i nimet olmuşlardır.

Yalnız hanedan-ı Âl-i Osman kalmış. Şimdi Hanedan-ı Osmanıyye eski usul üzere idare olunmayıp her bir prensin iki üç evlâdı ve sultanların keza. Ve evvelleri tarihte pek bulunmaz ise şimdi hanımsultanların beyleri ve hatta sultanzadeler bile bulunmaktadır. Eskiden bunların men' olunduğu ve iskat-ı cenin gibi ahval vukua geldiği maa't-teessüf mâlûm olup efendimiz bunu kat'ıyyen men' buyurmuşlar ve iki yapana üç misli (?) fehvâsınca müsaade etmişlerdir. Hanedan efradının yegâne medâr-ı maişetleri maaştır. Bunun için küçük bir sandık teessüsü tasavvur buyurulur. Ve hanedanın tevakuf epeyce tedâhül maaşları mevcut olduğundan bir def'aya mahsus olmak üzere bir veya iki maaş terk etmesi ve ikincisi suret-i idaresi makamda bulunan zâtın şüpheden her cihetle masun kalması.

Sair hanedan âzasından birinin o parayı su-i istimal etmemesine dair.

Bunun suret-i idaresine ve muhasebesine yani teşkil olunacak kaleme dair.

Her türlü tehlikeden vikaye ve kontrolüne dair.

Bundan familyanın suret-i istifadesine dair.

Suret-i muntazamada paranın devr ettirilerek ne suretle teksir ve nemalandırılmasına dair.

Suret-i hıfzına dair.

Bilcümle hanedanın taht-ı tasdiki ne suretle alınmak lâzım geleceğine dair.

Âza-yı hanedandan en büyük makamda bulunan[dan] en küçük bir prens ve prensese kadar.

Sene sene muhasebe-i umumîsinin hanedan âzasından her birinin yedine verilmesine ve hesab-ı umumîden maada kendi ayrıca tasarruf icra ederek veya tasarruf ettiği akçe[yi] devrettirerek nemalandırıp sandığa koyanın parası ayrıca hesabı tutularak onun ne suretle nemalandırılacağı ve hıfz olunacağına dair.

Ve bu zâtın vefatından sonra paranın evlâd ü iyalinin ne suretle istifade edeceklerine dair.

Bir prens veya prensesin vefatı vukuunda mütedahil maaşlarının ve duyunat ve matlubatının tesviyesinden sonra maaşlarından ve sandığa verdiği paradan evlâd ü iyalinin ne suretle istifade edeceklerine ve suret-i taksime dair.

* * *

“Merahim ve eşfâk-ı mâlânihâye-i cenâb-ı hilâfet-penahileri cihana şâmil ve mesâi ve ikdamat-ı ulviyye-i mülûkâneleri umumun terfih-i ahvâl ve istikmâl-i selâmet ve istirahatine masruf olan veli-nimet-i bî-minnetimiz padişah-ı faruk-câh efendimiz hazretleri sırf hususi ve hanedan-ı celilü'l-ünvan-ı cenab-ı tacdarilerine ait bir mesele olması hasebiyle nezd-i hümayun-ı zıllu'l-lahilerinde başkaca bir ehemmiyeti haiz olan husus-i âtiyi biletraf teemmül ile istikbali temin edecek surette bir çare bulacakları nezd-i âlide mâlûm olmasına mebni ol-bâbda gayet mahremane olarak bir muhtıra kaleme alarak atebe-i ulya-yı cenâb-ı padişahiye arz ve takdimi emr ü ferman ve zât-ı âli-i afhamîlerini selâm-ı selâmet-encâm-ı hazret-i hilâfet-penahi ile taltif buyurulmuş idi.

Mâlûm olduğu üzere cennet-mekân Sultan Abdülaziz Han hazretlerinin devr-i saltanatlarında hanedan-ı saltanat-ı seniyye âzasının maaşatı Hazine-i Maliyye'den Hazine-i Hassa-i Şâhâne'ye müdevver olarak tesviye olunur ve bu suretle hanedan efradı altı yedi ayda bir maaş alabilip bununla pek ziyade zaruret içinde imrar-ı vakt edilir ve hatta âza-yı hanedandan bazıları tarafından kol düğmelerine varıncaya kadar eşyası satılarak ve müşarünileyhim hazeratından tasarrufa riayet edenlerden üç beş yüz guruş istikraz edilerek temin-i maişet kılınırdı. Yalnız ol-vakit veliahd bulunan zâta bazı rical

II. ABDÜLHAMİD'İN İLGİNÇ BİR GİRİŞİMİ:
HANEDAN TEAVÜN SANDIĞI

tarafından hakan-ı müşarünileyh hazretlerinin mâlûmatı olmağla ve müstesna muamele icra ile maaşları muntazaman i'ta ve sarrafana ikraz edecekleri mebalîğın zâyi olmayacağı yolunda cesaret verilerek istikraz tariki de teshil olunurdu. İşbu zâtın yedine geçen mebâliğ-i külliyyeyi ol-vakitki mesleği icabınca ne yolda sarf eylediği mâlûm ve inkılab esnasında cennet-mekân Sultan Abdülaziz Han hazretleri ailesinden müsadere olunan mücevherâtın Hristaki Efendi'ye terhin edilmiş olması bunu müeyyedir. Cenab-ı Hakk veli-nimet-i bî-minnetimiz şevket-meâb efendimiz hazretlerini bi's-sıhhat ve'l-âfiyye ilâ âhirü'd-devran câlis-i serîr-i şevket ü şân buyursun. Saye-i istirahat-vâye-i cenâb-ı tacdarilerinde cülûs-i meyâmin-menus-i cenâb-ı tacdarileri rûz-i firuzundan berü bilcümle şehzâdegân-ı civanbahtan ve selâtin-i aliyyetü's-şân hazeratı hazine-i maliyyeden maaşlarını vakt ü zemanıyla almakta oldukları gibi kendilerine ceyb-i hümayun-ı cenâb-ı mülûkânenen dahi mâh-be-mâh müstevfi maaşlar i'ta buyurulmakta ve tâ kuş semeni[ne] (?) varıncaya kadar Hazine-i Hassa-i Şâhâne'den mükemmel tayinat ahz eylemekte ve müşarünileyhim hazeratının bazı bendegânlarının hazine-i müşarünileyhadan maaş dahi i'ta edilmektedir. Hanedan-ı meâli-nişan-ı hümayunları âzasının maaş ve muhasssatlarının bu suretle tesviye ve i'tasını şevket-meâb efendimiz hazretleri vazifeden add buyurmakta iseler de vaktiyle olduğu gibi işbu vazifenin te'min olunmadığı bir zamanda ve devletin el-yevm bulunduğu hâl maziye makîs olamayacağı ve zamanın gün-be-gün kesb etmekte olduğu nezakete nazaran istikbalin ne hâl kesbedeceği kesdirilemeyeceği düşünüldeği taktirde cenâb-ı Hakk muhafaza buyursun âza-yı hanedan-ı saltanat-ı seniyyenin ileride duçar-ı sefalet olabilmeleri melhuz bulunmuştur. El-yevm şehzâdegân-ı civanbahtan ve selâtin-i aliyyetü's-şân hazeratı yedlerine geçen mebâliğ-i vafireyi sarf ile cüz'i bir miktar bile tasarruf cihetine gitmedikleri ve hatta bazılarının dûçar-ı duyûn bile oldukları maatteessüf görülmekte bulunmuş ve bunu te'yid eden ahvalden anlaşıldığı üzere ara sıra bazı ashab-ı matlûbun adliyyeye vukubulan müracaatlarının mesmu'-ı âli buyurulmasıyla hanedan-ı Âl-i Osman'ın vikaye-i namusu maksad-ı âlisiyle mebâliğ-i matlube taraf-ı eşref-i hazret-i padişahiden ihsan buyurularak sulhen tesviye-i maslahat ettirilmekte bulunmuştur. Mâşaallah zaman-ı ma'delet-nişan-ı hazret-i hilâfet-penahide teşkil ve tesis buyurulan Tekaüd ve Teshilât ve İâne-i

Hastagân ve Harikzedegân ve Ziraat Sandıkları ile zürrâ'a varıncaya kadar bilcümle sunûf-i ahali ve mülki ve asker ve ilmi ale'l-umum memurîn ve müstahdemînin ve ba'de'l-vefat eytâm ve erâmilinin istikballeri temin edilmiş ve cihet-i ilmiyye hakkında ahiren tanzim olunan nizamnameye ilâve buyurulan bend ile memuriyetine esna-yı azimetinde ve infaz-ı vazifeye değin kesb-i illet veya vefat edenlerin eytam ve eramilinin temin-i maişeti esbabı da istikmal kılınmıştır.

Şu hâlde istikbali temin edilmeyen yalnız hanedan-ı Âl-i Osman âzasından ibaret kalmıştır. Varest-e-i beyan olduğu üzere zaman-ı merâhim nişan-ı cenâb-ı hilâfet-penahide kadimen şehzadegân ve selâtin hazeratının mâlik-i evlâd olması hakkındaki memnu'iyet ref' buyurulmuş ve bu suretle eskisinden az hâlde vukuu mervi olan iskât-ı cenin keyfiyet-i müteallimesinin külliyyen önü alınmıştır. Elyevm şehzadegân ve selâtin hazeratının müteaddid evlâdı ve hatta hanımsultanların bile bey nâmıyla benâtı bulunmakta ve medâr-ı maişetleri ise maaşlarından ibaret kalmaktadır. Esbâb-ı meşruhaya mebni hanedan-ı meâli-ünvan-ı saltanat-ı seniyyenin dahi istikballe-
rinin temini maksad-ı hayr-mersad-ı âlisiyle bir sandık tesisi tasavvur buyurulmakta olduğundan işbu sandığın hanedan âzasının mütedahil maaşlarından bir veya ikisinin bir defaya mahsus olarak sandığa ne suretle terk etmesi ve işbu sandığın taarruzdan her cihetle masun kalması ve hanedan âzasından birinin sandıktaki nukudu su-i isti'mal edememesi esbabı ne yolda istikmal kılınmak lâzım geleceği ve sandığın suret-i idaresiyle bunun için ne yolda bir kalem ve idare teşkil kılınması iktiza edeceği ve âza-yı hanedan-ı Osmaniyye tarafından sandığa verilecek paranın her türlü tehlikeden vikayesi ile ne suretle hıfz edilmesi ve ne yolda devr ettirilerek ne vechile nemalandırılması ve yeniden bir prens veya prenses kadem-nihade-i âlem olduğu hâlde onların namına sandığa ne suretle para konulması lâzım geleceği ve sandığın ne suretle hesap tutup sene sene muhasebe-i umumisinin ne suretle icra ve âza-yı hanedana i'ta edilmesi ve sandığın makam-ı saltanatta bulunan zâttan en küçük bir prens ve prensese varıncaya kadar bilcümle hanedanın taht-ı tasdiki ne suretle alınmak lâzım geleceği ve hesab-ı umumiye dahil olmak üzere hanedan-ı saltanat-ı seniyye âzasının maaşlarından sandığa verilecek paradan maada âza-yı hanedandan bir vechile icra-yı tasarrufla veya tasarruf ettiği parayı

II. ABDÜLHAMİD'İN İLGİNÇ BİR GİRİŞİMİ:
HANEDAN TEAVÜN SANDIĞI

nemalandırarak sandığa para vaz' etmek isteyenlerin koyacağı me-
baliğin hesabı ayrıca tutularak ne suretle hıfz ve teksir edilmek icap
edeceği ve âza-yı hanedandan birinin vefatı vukuunda evlâd ü iyâlinin
ne suretle istifade edecekleri ve müteveffânın matlûbat ve duyunatı
ne suretle tesviye edileceği esaslarının teminiyle ne yolda teşkili lâzım
geleceğinin arîz ve amîk teemmül ve arzı mukteza-yı emr ü ferman-ı
cenâb-ı hilâfet-penahiden bulunmuştur.

Kaynak: BOA, YEE, 4/7.

